

- Антологія. 2-ге вид. / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. — К.: ВД “Простір”, “Смолоскіп” 2008. — С. 414
- 13 Єленський В. Релігія та процес націєтворення / В. Єленський; / Релігія і нація в суспільному житті України й світу. — К.: Наукова думка. 2006. — С. 191
- 14 Гордієнко М. Г. Фетиш панславізму на тлі російського месіанства / М. Г. Гордієнко // Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації. — 2011. — №3. — С. 55

SUMMARY

Michael Gordienko

RELIGIOUS INSTITUTE AS ATTRIBUTE OF BECOMING OF NATION

The wide spectrum of religious problems, which form the vital environment of people, determine his social values and provide existence of national attributes, is explored in the article. Found out circumstance that modern Ukrainian society loses christian asceticism, patriotic senses, national consciousness, which are motive force in alteration and defence of the state. An author leads to that being in permanent communication with God, a religious association is able to carry out the spiritual political constituting of nation.

Оксана Лютко

РЕЛІГІЙНІСТЬ ЯК ІНДИКАЦІЙНА ОЗНАКА УКРАЇНЬСЬКОГО ЕТНОСУ

Релігія завжди пов'язана з етнічністю. Вона вплетена у структуру етнічної ментальності, починаючи від родів та племен і закінчуючи нацією. Так, одним із компонентів українського етносу спочатку було язичництво, потім православ'я, пізніше православ'я і греко-католицизм, а ще пізніше — і протестантизм.

Ключові слова: ідентифікація, етнос, релігія.

Жодна з індикаційних ознак етносу не має абсолютного характеру і її не можна беззастережно віднести до будь-якого угруповання людей. Та сама теоретично окреслена риса (скажімо, ментальність, мова, культурна традиція чи антропологічний тип) в емпіричному вимірі може мати в одних обставинах вирішальне значення, в інших — другорядне, а в ще інших — ніякого. Тому в індикаційному відношенні допустимо вибирати одну з багатьох характеристик у значенні домінуючої. На цьому наголошує відомий американський дослідник Е. Сміт, зазначаючи, що саме в такий спосіб діють мало не всі теоретики. “Міцціні, — пише він, — вказував на унікальну географію Італії, Полак — на поклоніння Калі в Індії, Блайден — на чорноту і духовність африканців... В Греції, Ізраїлі, Бірмі, Пакистані та Індонезії велику

потугу у самовизначенні становила релігія... Лінгвістичний критерій набував соціальної ваги тільки в Європі й на Середньому Сході”¹.

Іншими словами, в різних ситуаціях консолідаційну та виокремлювальну функцію можуть відігравати різні теоретично обґрунтовані характеристики етносу.

Мета статті — з’ясувати, чи є релігійність індикаційною ознакою українського етносу.

Релігія — це форма світогляду, це віра в надприродну силу, віра, яка не потребує доказів. Вольтер говорив: “Всесвіт дивує мене і не можу думати я, що годинник цей існує без годинникаря!”

Релігія ніколи не існувала поза етнічним ґрунтом. Вона вплетена у структуру етнічної ментальності, починаючи від родів та племен і закінчуючи нацією. Вона причетна до виникнення і становлення цих спільнот, переходу їх від одного історичного типу до іншого, розвитку етнічних процесів і міжетнічних відносин.

Тісний взаємозв’язок і взаємодія етнічних та релігійних елементів були властиві народам ще на ранніх етапах їхньої історії. Вже в родоплемінній спільноті, крім кровнородинних зв’язків, які були головними, одним із визначальних стає релігійний чинник, а межі осілості племені майже збігаються з межами поширення релігії. Свою належність до спільноти можна було довести виконанням місцевих культових та побутових обрядів, дотриманням звичаїв і традицій. У ті часи певна релігія існувала доти, поки існувало плем’я, яке її створило, і зникала вона разом з його історичним зникненням. Найсуттєвішою функцією релігій тієї епохи була етноінтегративна. Не маючи достатніх внутрішніх резервів стійкості, первісний етнос був змушений послуговуватися релігією.

Із розвитком суспільства релігійні вірування долали межі свого етносу й ставали надбанням інших народів, які потрапляли під політичний, культурний та інші впливи сильнішого. у добу європейського середньовіччя зв’язок етносу та релігії не послабився, а набув нових форм. Племінна спільнота трансформувалася у народність, основним формотворчим чинником якої була переважно територіальна єдність. На зміну обмеженим рамками племінним віруванням прийшло християнство з його універсальним світосприйняттям, зафіксованам у відомій євангельській формулі: „Немає ні грека, ні іудея, ні обрізаня, ні необрізаня, ні варвара, ні скіфа, ні невільника, ні вільного, а все і у всьому Христос”².

Проникаючи в усі сфери суспільного життя, християнство підносилося над етнічними утвореннями, поступово підкорюючи їх собі. Релігійно-церковні ознаки тогочасної етнічної спільноти — народності — займають

важливе місце серед інших — територіальних, мовних, культурних тощо. І хоча християнство — наднаціональна, світова релігія, конкретні його течії завше тяжіли до певного етнічного ґрунту.

Так, православ'я організаційно виступає у вигляді самостійних — автокефальних — Церков, внутрішнє життя яких будується відповідно до історичних і національних особливостей народів, що сповідують цю віру.

Щодо релігійного самовизначення українців, то за різними соціологічними дослідженнями 36-48 % українців ідентифікують себе з православ'ям. Такими ж є показники і національної самоідентифікації православних — усі вони за переконаннями українці. Абсолютно впевнено називають себе українцями й греко-католики, які об'єднані в майже 10 % релігійних громад від загальної їх кількості. Немає сумніву, що й українські протестанти також є національними патріотами. З історії знаємо, що культурно-освітня місія протестантів в Україні виявилася ще в XVI–XVII ст. — у започаткованому ними шкільництві, видавничій та перекладацькій діяльності. Навіть атеїсти (агностики), які не вірять у жодні надприродні сили, здебільшого прихильно налаштовані до православ'я чи греко-католицизму, бо це віра їхніх предків. Так визнаються заслуги конкретної конфесії й Церкви в історії формування та розвитку нації.

Безсумнівно, що належність особи до якоїсь конфесії слугує індикатором її належності до етносу, вказуючи при цьому не лише на етнічні, а й на політичні орієнтації людини. З іншого боку, реалією сучасного релігійного життя є велика кількість невіруючих і позаконфесійних християн. Багато з них вважають себе українськими патріотами, хоч їхня національна зорієнтованість не має конфесійного, церковного чи якогось іншого релігійного забарвлення.

З огляду на те, що релігія впродовж тисячоліть відіграла провідну роль у свідомості, поведінці, побуті, звичаях і традиціях народів світу, що віросповідна належність народів, як і окремих їхніх представників змінюється не так часто, категорію конфесії все ж таки можна зарахувати до сталих етнічних ідентифікаторів. Але як би тісно не була релігія пов'язана з певною етнічною спільнотою, цю функцію вона може виконувати тільки в сукупності з іншими чинниками (тобто індикаційними, тотожними або подібними ознаками українців є і релігійність, і антропологічний тип, і культурна традиція, і емоційність, і інтровертивність тощо).

Якщо племінні та національні релігії можемо безпосередньо віднести до сутнісних елементів відповідного етносу, то світові релігії виступають лише опосередкованими показниками, що дозволяють повніше визначити певне етнічне утворення. Тим більше, що релігія час від часу змінює свою роль у розвитку етносу, а відтак — і місце серед ознак нації. Так, одним із компо-

нентів українського етносу спершу було язичництво, потім православ'я, пізніше православ'я і греко-католицизм, а ще пізніше — і протестантизм.

Отже, в результаті історично складної трансформації співвідношення та взаємозв'язку етнонаціональних і конфесійних чинників етноси стають гомогенними (одноконфесійними) або гетерогенними (поліконфесійними), а релігії — моноетнічними чи поліетнічними. В Україні є монорелігійні та поліконфесійні етноси й етнічні групи. Скажімо, євреї сповідують іудаїзм, угорці — здебільшого реформатство, поляки, чехи і словаки — католицизм, німці — переважно лютерани; узбеки, кримські татари й татари — мусульмани; вірмени — послідовні прихильники своєї національної Вірмено-григоріанської церкви. Функціонують у нас і релігії, до яких належать представники різних націй. Так, крім основної маси українців, православними ідентифікують себе також росіяни, румуни, болгары, молдавани, грузини. Найрізноманітнішими за конфесійною належністю є самі українці, що негативно позначається на ступені їх єдності, взаєморозуміння та взаємодії.

Таким чином, самою історією нашої країни призначено бути багатонаціональною й багатоконфесійною державою. Вся територія незалежної Української держави повинна бути доступною й вільною для функціонування будь-якої Церкви чи релігійної організації, що дотримуються засад християнської моралі в ім'я соборності України.

1 Сміт Е.Д. Національна ідентичність / Е.Д. Сміт; пер. з англ. П.Тарашук. — К.: Основи, 1994. — С. 12.

2 Біблія або книги Святого письма старого і нового заповіту / пер. І. Огієнко. — Лондон, 1962. — С. 1450.

SUMMARY

Oksana Lutko

RELIGIOSITY AS THE IDENTIFICATION FEATURE OF UKRAINIAN NATION.

Religion has never existed without the nation. It seems to be an inevitable component of public mentality, starting from kins and tribes and finishing with a nation. So one of the Ukrainian nation constituents was paganism, followed by Orthodoxy, the latter was followed by Orthodoxy and Greek Catholicism and by Protestantism finally.

Key words: identification, nation, religion.